Boek*besprekingen*

Edjan Westerman
De Messias leren. Israël en de volken – Gods weg nieuw leren lezen.
Uitg. Boekencentrum, Zoetermeer; 416 blz.; € 32,50.

Jarenlang heeft ds. Edjan Westerman, emeritus predikant van de Protestantse Kerk, zich intensief verdiept in de vragen rond de verhouding van Israël en de kerk. Zijn grondige studie heeft geresulteerd in een lijvige publicatie met de nogal geheimzinnige titel *De Messias leren.* Het boek heeft inmiddels ook al een Engelse vertaling gekregen en in het Angelsaksische taalgebied een positieve ontvangst gekregen. Ook in Messiasbelijdende Joodse kring kreeg de pennenvrucht van Westerman een gunstig onthaal.
Voor wie een beetje bekend is met literatuur over deze thematiek, zullen de inzichten van Westerman herkenning oproepen met de visie van de Amerikaanse hoogleraar systematische theologie R. Kendall Soulen. In zijn boek *The God of Israel and Christian Theology* introduceerde hij de term 'een nieuw canoniek verhaal'. Ds. Westerman heeft deze uitdrukking overgenomen en uitgewerkt in zijn boek. Hij verwijt de christelijke kerk dat zij eeuwenlang de Bijbel verkeerd heeft gelezen. De 'leesbril' van de christelijke theologen deugde niet. Men las de Bijbel vanuit het schema: schepping-zonde-val-verlossing en voleinding. Het kwalijke gevolg daarvan was dat Gods weg met Israël, Zijn blijvende verbondstrouw aan het Joodse volk, buiten beeld zijn geraakt. Het diepgewortelde vervangingsdenken vond in deze manier van bijbellezen een vruchtbare bodem, hetgeen ook merkbaar is in de vroeg-christelijke belijdenissen. Noch in de Apostolische Geloofsbelijdenis, noch in de Geloofsbelijdenis van Nicea wordt gesproken over de trouw van God aan Zijn oogappel Israël. De eeuwen door is het 'oude verhaalschema' dominant geweest in de christelijke theologie en daardoor ook in prediking en catechese. De verschrikkelijke gevolgen van deze substitutietheorie – de christelijke kerk kwam in de plaats van Israël en heeft alle rechten en voorrechten van het Joodse volk overgenomen – zijn genoegzaam bekend.
Ds. Westerman bepleit een radicale paradigmawisseling. Het oude canonieke verhaal dient te worden vervangen door het nieuwe canonieke verhaal, waarin Gods weg met Israël en de volken – gericht op de machtige toekomst van shalom – centraal staat.
De auteur volstaat niet met scherpe kritiek op de kerk der eeuwen. Hij biedt in zijn boek ook een proeve van een na-vertelling van het canonieke verhaal, waarbij de eigen plaats van Israël in Gods heilshandelen nadrukkelijk gehandhaafd blijft. Het Oude Testament vertelt ons niet maar over een intermezzo, een opstapje naar Gods eigenlijke heilshandelen in Christus, maar heeft haar eigen waarde en betekenis. In zijn uitvoerige betoog biedt de auteur ons meer dan eens verrassende inzichten, geschreven in een toegankelijke stijl. Opmerkelijk is dat hij in de na-vertelling van Tenach, zoals de Joodse Bijbel genoemd wordt, wel veel aandacht besteedt aan de Thora en de Profeten, maar niet aan het belangrijke derde deel, te weten de Geschriften (Chetubim). Daarmee blijft een belangrijk onderdeel van de canon onderbelicht.
Al met al schreef Westerman een lezenswaardig boek waarin ons enerzijds een onthutsende spiegel wordt voorgehouden. Het lijden van het Joodse volk begon niet pas met de opkomst van de nazi-ideologie. Het christelijke 'verhaalschema' heeft het foute denken en handelen ten opzichte van het Joodse volk aantoonbaar gestimuleerd. Daarnaast biedt *De Messias leren* een inspirerend pleidooi voor een omgang met de Bijbel waarin de trouw van God aan Zijn verbond met Israël oplicht.
Dat de kerk der eeuwen vaak blind geweest is voor de bijzondere positie van Israël, zal men ds. Westerman moeten toestemmen. Hij gaat naar mijn inzicht echter wel heel generaliserend te werk. Zeker, het is hem niet ontgaan dat er ook gelukkige uitzonderingen waren. Met name noemt hij daarbij de opvattingen die leefden in de Nederlandse stroming van de Nadere Reformatie. Het beeld zou completer zijn geweest als ook het Puritanisme in Engeland en Schotland en het Europese Reveil werden vermeld, evenals de geschriften van diverse Messiasbelijdende Joden. Trouwens, ook in de tijd van de Reformatie waren sommige leidinggevende theologen al overtuigd van de blijvende verkiezing van Israël. Te denken valt aan de Straatsburgse reformator Martin Bucer (1491-1551), die enerzijds meende dat de Joden alle ellende aan zichzelf te wijten hebben, maar hen tegelijk beschouwde als het volk van Gods blijvende verkiezing. Een tweede naam die hier genoemd kan worden, is die van Andreas Osiander.
De laatste kanttekening die ik wil maken, betreft de focus van het Oude Testament. Hoezeer Tenach het geloofsboek van Israël is, is de boodschap toch van meet af aan gericht op het heil voor de wereld. Bij de roeping van Abraham wordt dat al heel duidelijk: 'Ín u zullen alle geslachten van de aardbodem gezegend worden...' (Gen. 12:3). Een van onze hoogleraren in Utrecht herinnerde ons in dit verband aan de ethische theoloog J.H. Gunning (1829-1905), die het beeld van een speerwerper gebruikte. Om zo ver mogelijk naar voren te kunnen gooien haalt een speerwerper zijn arm zover mogelijk uit naar achteren. In Israël heeft God Zijn arm naar achteren gehaald om de hele wereld met Zijn heilsplan te kunnen bereiken. Naar mijn smaak heeft Westerman dit gegeven te weinig verdisconteerd in zijn boek.

M. van Campen, Ede